

ЗЛЕНКО О.В., здобувач

Науковий керівник – ЛАЙКО Д.О., д-р екон. наук
ННЦ «Інститут землеробства»**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

У статті здійснюється оцінка теоретичних підходів щодо управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Особлива увага надається дослідженню фінансової стійкості агроформувань та прискоренню оборотності обігових коштів, що є першочерговою задачею і важливим напрямом підвищення ефективності використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах. Описано основні шляхи скорочення витрат оборотного капіталу. Розглянуто методи управління запасами, розрахунками з дебіторами та нарахування амортизації. Висвітлено функціонування підприємств в умовах фінансової незалежності від зовнішніх позикових джерел.

Ключові слова: фінансові ресурси, фінансова стійкість, сільськогосподарське підприємство, управління.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки найважливішим елементом фінансової системи держави є фінанси підприємств, специфіка функціонування яких полягає в тому, що вони обслуговують процес первинного розподілу валового внутрішнього продукту, а також створюють умови для забезпечення процесу виробництва необхідними матеріальними, трудовими і, головним чином, фінансовими ресурсами. Фінансові ресурси є одним із найважливіших елементів відтворювального процесу, що забезпечують платоспроможність підприємства. Тому в кризовій ситуації проблема забезпечення платоспроможності постає для керівництва підприємства на перший план, а удосконалення методів і форм управління фінансовими ресурсами є головним завданням фінансової політики підприємства.

Проблема управління фінансовими ресурсами підприємства аграрного сектору економіки є складною і багатогранною, оскільки підприємству необхідно забезпечувати разом із платоспроможністю і дохідністю, а також кругообіг фінансових ресурсів має специфічні для галузі особливості. Тому підприємства у ході формування і використання фінансових ресурсів повинні виконувати різні завдання з огляду на протиріччя між платоспроможністю і дохідністю: з одного боку, збільшувати обсяг фінансових ресурсів для забезпечення постійної платоспроможності підприємства, а з іншого боку – забезпечувати ефективність виробництва продукції та її конкурентоздатність через їх раціональне використання. Таким чином, від ефективності управління фінансовими ресурсами залежить фінансовий стан підприємства і його місце в ринковому середовищі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нині фінансові можливості підприємства характеризуються такими поняттями, як дохід, кошти, фінансові ресурси. Чіткого розмежування між ними в науковій літературі дотепер немає, що породжує плутанину як у теорії, так і на практиці. Питання фінансових відносин, фінансових ресурсів взагалі і фінансових ресурсів підприємства зокрема досліджувалися в працях багатьох провідних вчених-економістів. Значний внесок у рішення цієї проблеми внесли: Аллахвердян Д.А., Баренгольц С.Б., Баранкін В.П., Бланк І.А., Буряковський В.В., Волков А.М., Гаретовський М.В., Гуйда Т.В., Дем'яненко М.Я., Костіна Н.І., Кузьмінський З.В., Опарін

В.М., Окунева Л.П., Пасхавер Й.С., Павлюк К.В., Поддєрьогін А.М., Поляк Г.Б., Родіонова В.М., Рибак В.В., Сенчагов В.К., Сичев М. Г, Чупіс А.В., Шахова Г. Я. та інші. Проте більшість вчених ототожнюють фінансові ресурси підприємства з їхніми джерелами формування, включаючи в їхній склад прибуток, амортизаційні відрахування і т.п. Але, на нашу думку, розгляд фінансових ресурсів підприємства як активу, за допомогою якого можливе погашення зобов'язань, що виникли, розв'язало б проблему кількісного і якісного розмежування понять “фінансові ресурси підприємства” і “джерела фінансових ресурсів підприємства”, а також створило б умови для оперативного управління фінансовими ресурсами підприємств як його активами.

Мета дослідження – здійснити оцінку теоретичних підходів до управління фінансових ресурсів та запропонувати авторське бачення щодо їх застосування у сучасних умовах діяльності сільськогосподарських підприємств.

Результати дослідження та їх обговорення. У функціонуванні сільськогосподарських підприємств центральне місце займає виробництво сільськогосподарської продукції. Саме на цій основі можливе досягнення продовольчої безпеки країни на сучасному етапі. Нині у провідних країнах світу підтримують високий рівень самозабезпечення: США і Франція – понад 100%, Німеччина – 93, Італія – 78, навіть бідна на родючі ґрунти Японія – 40%. Для України рівень продовольчої незалежності становить близько 30%.

Отже, в умовах, що склалися, необхідними і пріоритетними напрямками щодо підвищення ефективності використання фінансових ресурсів підприємств сільського господарства, на наш погляд, є:

- раціональне використання оборотних засобів;
- ефективне управління виробничими запасами;
- управління основними засобами і нематеріальними активами;
- організація і управління фінансовою стійкістю.

Кожному з цих напрямків притаманні свої інтереси, які, як правило, повинні збігатися між собою з метою стабілізації та підвищення ефективності функціонування підприємств аграрного сектору [1].

Виходячи з викладеного вище, розглянемо більш докладно ці напрямки. По-перше, сільськогосподарські підприємства у процесі своєї діяльності крім власного капіталу залучають значні позикові кошти, що пов'язано зі специфікою виробництва, а саме – наявністю тимчасового розриву в платіжному обороті, що є наслідком коливань протягом року в кругообігу обігових коштів, а також всього капіталу (сезонність відтворення обумовлює нерівномірність виробничих витрат і надходження виручки на банківські рахунки виробників сільськогосподарської продукції) [2]. Значна тривалість виробничого циклу, часті перерви у виробничому процесі і, як наслідок, значне незбігання часу виробництва та робочого періоду вимагають додаткових вкладень коштів під час перерв у процесі виробництва, спричинених природними умовами. Все це викликає гостру необхідність підвищення ефективності використання фінансових ресурсів та фінансової стійкості. Ефективність використання фінансових ресурсів характеризується оборотністю активів і показниками рентабельності. Отже, ефективність управління можна підвищувати, зменшуючи термін оборотності і підвищуючи рентабельність за рахунок зниження витрат і збільшення виручки. Прискорення оборотності обігових коштів не вимагає капітальних витрат і призводить до зростання обсягів виробництва та реалізації продукції [3].

Прискорення оборотності обігових коштів є першочерговою задачею і важливим напрямом підвищення ефективності використання фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах і досягається такими шляхами:

1. На стадії створення виробничих запасів – впровадження економічно обґрунтованих норм запасу; наближення постачальників сировини, напівфабрикатів, комплектуючих виробів до споживачів; широке використання прямих довготривалих зв'язків; розширення складської системи матеріально-технічного забезпечення, а також оптової торгівлі матеріалами та обладнанням; комплексна механізація і автоматизація вантажно-розвантажувальних робіт на складах.

2. На стадії незавершеного виробництва – прискорення науково-технічного прогресу (впровадження прогресивної техніки і технології, особливо безвідходної і маловідходної, роботизованих комплексів, роторних ліній, хімізація виробництва); розвиток стандартизації, уніфікації, типізації; вдосконалення форм підприємства промислового виробництва, застосування більш дешевих конструкційних матеріалів; вдосконалення системи економічного стимулювання; економічного використання сировинних і паливно-енергетичних ресурсів; збільшення питомої ваги продукції, що користується підвищеним попитом.

3. На стадії обігу – наближення споживачів продукції до її виробників; вдосконалення системи розрахунків; збільшення обсягу реалізованої продукції внаслідок виконання замовлень по прямих зв'язках, дострокового випуску продукції.

Отже, один зі способів економії оборотного капіталу, а отже підвищення його оборотності, полягає в удосконаленні управління запасами, з яких можна віднести до іншого напрямку підвищення ефективності фінансових ресурсів [4].

Інший шлях прискорення оборотності оборотного капіталу полягає у зменшенні рахунків з дебіторами. Рівень дебіторської заборгованості визначається багатьма факторами: вид продукції, ємність ринку, ступінь насиченості ринку певною продукцією, прийнята в підприємствах система розрахунків та ін. Управління дебіторською заборгованістю передбачає, перш за все, контроль за обіговістю коштів у розрахунках.

Третій шлях скорочення витрат оборотного капіталу полягає в кращому використанні грошових коштів. Таким чином, з позиції теорії інвестування кошти являють собою один з окремих випадків інвестування в товарно-матеріальні цінності [5]. Тому до них застосовуються загальні вимоги. По-перше, необхідний базовий запас грошових коштів для виконання поточних розрахунків. По-друге, необхідні певні кошти для покриття непередбачених витрат. По-третє, доцільно мати певну величину вільних грошових коштів для забезпечення можливого чи прогнозованого розширення діяльності.

До грошових коштів можна застосувати моделі, розроблені в теорії управління запасами, які дозволяють оптимізувати їх величину. Для цього необхідно оцінити: загальний обсяг грошових коштів та їх еквівалентів; яку частку слід тримати на розрахунковому рахунку, а яку у вигляді високоліквідних цінних паперів; коли і в якому обсязі здійснювати взаємну трансформацію грошових коштів і високоліквідних активів.

У західній практиці найбільше поширення отримали модель Баумоля і модель Міллера-Орра. Безпосереднє застосування цих моделей у вітчизняну практику поки ускладнено через інфляційні процеси, нерозвиненість ринку цінних паперів тощо. Ще одним важливим інструментом підвищення ефективності використання фінансових ресурсів є управління основними засобами під-приємства та нематеріальними активами.

Основним питанням в управлінні ними є вибір методу нарахування амортизації. Відповідно до положень Податкового кодексу України, підприємство має право вибрати один з методів нарахування амортизації.

Найпоширеніший – рівномірний метод нарахування амортизації, що базується на нормативному терміні служби основних засобів. Норми амортизаційних відрахувань встановлюються, виходячи із фізичного і морального термінів служби засобів праці і висловлюють нормативний термін відшкодування їх вартості. Економічно обґрунтоване визначення величини амортизаційних відрахувань вимагає правильної вартісної оцінки основних засобів, періодично виникає потреба в переоцінці основних засобів з метою визначення їх відновної вартості та приведення у відповідність з реальними економічними умовами [6].

Іноді застосовують метод прискореної амортизації, який передбачає, що основна сума амортизації нараховується в перші роки експлуатації. Це не тільки дозволяє прискорити оновлення основних фондів, але і є методом зниження інфляційних втрат.

Метод прискореної амортизації забезпечує швидке відшкодування значної частини витрат, вираш за рахунок фактора часу.

Амортизаційні відрахування, отримані внаслідок застосування цього методу, мають строго цільове призначення. У разі їх використання не за призначенням додаткові суми амортизаційних відрахувань, відповідні розрахунку за прискореним методом, включаються до оподаткованого прибутку.

Іншим пріоритетним напрямком для управління та підвищення ефективності використання фінансових ресурсів доцільно своєчасно здійснювати систематичний аналіз фінансової стійкості, оскільки він дозволяє проводити оцінку величини і структури активів і пасивів. Це необхідно, щоб відповісти на питання: наскільки підприємство незалежне з фінансового погляду, росте чи знижується рівень цієї незалежності і чи відповідає стан активів і пасивів завданням її фінансово-господарської діяльності.

Між статтями активу і пасиву балансу існує тісний взаємозв'язок. Кожна стаття активу балансу має свої джерела фінансування. Для довгострокових активів джерелом фінансування є, як правило, власний капітал і довгострокові позикові кошти (можливо також формування довгострокових активів і за рахунок короткострокових кредитів банку). Оборотні (поточні) активи утворюються як за рахунок власного капіталу, так і за рахунок короткострокових позикових коштів. Залежно від джерел формування загальну суму поточних активів (обігових коштів) можна поділити на дві частини:

- змінну, яка створена за рахунок короткострокових зобов'язань підприємства;
- постійну, тобто постійний мінімум поточних активів (запасів і витрат), який утворюється за рахунок власного капіталу.

Нестача власного оборотного капіталу призводить до збільшення змінної і зменшення постійної частини поточних активів, що свідчить про посилення фінансової залежності підприємства і нестійкість його положення.

Фінансова стійкість підприємства характеризується системою абсолютних і відносних показників. Мета такого набору показників – оцінка ступеня незалежності підприємства від випадковостей, пов'язаних не тільки з умовами ринкового середовища, але зі звичайними зривами договорів, неплатежами і т.п. Показники, які характеризують незалежність по кожному елементу активів і по майну в цілому, дають можливість виміряти, чи достатньо стійке аналізоване підприємство у фінансовому відношенні.

Для аналізу фінансової стійкості є питання про те, які абсолютні і відносні показники відображають сутність фінансового стану.

Найбільш узагальнювальним абсолютним показником фінансової стійкості є відповідність або невідповідність (надлишок або нестача) джерел коштів для формування запасів і витрат. При

цьому мається на увазі забезпеченість джерелами власних і позикових коштів, за винятком кредиторської заборгованості й інших пасивів.

Для характеристики джерел формування запасів і витрат використовуються кілька абсолютних показників, що відображають різний ступінь охоплення різних видів джерел: наявність власних джерел для формування обігових коштів; наявність власних оборотних і довгострокових позикових джерел коштів для формування запасів і витрат; загальна величина основних джерел коштів для формування запасів і витрат.

Трьом показникам наявності джерел коштів для формування запасів і витрат відповідають три показники забезпеченості запасів і витрат:

– надлишок або нестача власних джерел для формування оборотних коштів; надлишок або нестача власних і довгострокових позикових джерел для формування оборотних коштів;

– надлишок або нестача загальної величини основних джерел для формування запасів і витрат.

Визначення трьох показників запасів і витрат джерелами коштів для їх формування дозволяє класифікувати фінансові ситуації за ступенем їхньої стійкості.

Виділяють чотири типи фінансових ситуацій, яким відповідають такі значення трикомпонентного показника типу фінансового стану підприємства:

– абсолютна фінансова стійкість, що представляє крайній тип фінансової стійкості (1, 1, 1);

– нормальна стійкість, яка гарантує його платоспроможність (0, 1, 1);

– нестійкий фінансовий стан характеризується наявністю порушень фінансової дисципліни, перебоями в надходженні грошових коштів на розрахунковий рахунок, зниженням прибутковості діяльності підприємства. Він пов'язаний із порушенням платоспроможності. При цьому, проте, зберігається можливість відновлення рівноваги поповненням джерел власних коштів за рахунок прискорення оборотності запасів і додаткового залучення довгострокових кредитів і позикових коштів в обіг підприємства (0, 0, 1);

– кризовий фінансовий стан – підприємство знаходиться на межі банкрутства, оскільки в цій ситуації грошові кошти, короткострокові фінансові вкладення підприємства не покривають навіть його кредиторської заборгованості і прострочених позик (0, 0, 0).

У сучасних умовах функціонування підприємств велике значення набуває фінансова незалежність від зовнішніх позикових джерел. Запас джерел власних коштів – це запас фінансової стійкості підприємства за умови, що його власні кошти перевищують позикові.

Фінансова стійкість оцінюється за співвідношенням власних і позикових коштів, за темпами накопичення власних коштів у результаті виробничої та фінансової діяльності, співвідношення мобільних та іммобілізованих коштів підприємства, достатнім забезпеченням матеріальних оборотних засобів власними джерелами.

Висновки. Отже, ефект управління фінансовими ресурсами прямо залежить від структури капіталу підприємства, яка може сприяти або перешкоджати зусиллям підприємства щодо збільшення її активів. Вона також прямо впливає на норму прибутку, оскільки компоненти прибутку з фіксованим відсотком, що виплачуються за борговими зобов'язаннями, не залежать від прогнозованого рівня активності підприємства. Якщо підприємство має високу частку боргових виплат, можливі труднощі з пошуком додаткових капіталів.

Гнучкість у зміні структури капіталу може бути необхідним елементом стійкого фінансового стану підприємства. Зазвичай легше домовитися про короткострокові позики, ніж про середньо- і довгострокові. Короткостроковий капітал може забезпечити очікувані і неочікувані коливання потоку грошових коштів, тоді як середній довгостроковий капітал потрібен, в основному, для тривалих проектів (наприклад, програми закордонної експансії).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств / Гудзь О. Є. – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 450 с.
2. Кобилкіна С.В. Вдосконалення методики оцінки фінансового стану сільськогосподарських підприємств за прогнозування можливого їх банкрутства / С. В. Кобилкіна, О. М. Кобилкін: зб. матеріалів III Всеукраїнської наук.-практич. конф. вчених, викладачів та практичних працівників [Розвиток фінансової системи України в умовах ринкових трансформацій] (Вінниця, 16–17 лют. 2006 р.). – Вінниця: Книга-Вега, 2006. – Т. 2. – С.40–43.
3. Ковалів В. Вплив фінансової кризи на сільськогосподарське виробництво / В. Ковалів, Л. Луців // Вісник Львівського національного аграрного університету: зб. наук. пр.– 2009. — №16(2) [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol.
4. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов: Пер. с англ. / Брейли Р., Майерс С. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 1997. – 1120 с.
5. Крушвиц Л. Финансирование и инвестиции. Неоклассические основы теории финансов. / Л. Крушвиц – СПб.: Питер, 2000. – 400 с.
6. Лобанова Е.Н. Финансовый менеджер. / Лобанова Е.Н., Лимитовский М.А. – М.: ООО Издательско-консалтинговая Компания «ДеКА», 2000. – 400 с.

Теоретические основы управления финансовыми ресурсами сельскохозяйственных предприятий

А.В. Зленко

В статье проводится оценка теоретических подходов к управлению финансовыми ресурсами сельскохозяйственных предприятий. Особое внимание уделяется исследованию финансовой устойчивости агроформирований и ускорению оборачиваемости оборотных средств, что является первоочередной задачей и важным направлением повышения эффективности использования финансовых ресурсов сельскохозяйственных предприятий в современных условиях. Описаны основные пути сокращения издержек оборотного капитала. Рассмотрены методы управления запасами, расчетов с дебиторами и начисления амортизации. Освещены функционирования предприятий в условиях финансовой независимости от внешних заемных источников.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, финансовая устойчивость, сельскохозяйственное предприятие, управление.

Theoretical Foundations of financial management of agricultural enterprises

A. Zlenko

The article assesses theoretical approaches to the financial management of agricultural enterprises. Particular attention is paid to the study of financial sustainability of agricultural enterprises and accelerate the turnover of working capital that a priority and an important area of improving the efficiency of the financial resources of agricultural enterprises in the modern world. We describe the main ways to cut costs of working capital. The methods of inventory control, accounts receivable and depreciation. Deals with the functioning of enterprises in the financial independence from external debt sources.

Key words: financial resources, financial stability, agricultural enterprise management.